

SOUŽITÍ V RODINNÉM DOMĚ: MEZI GENERACEMI I S NÁJEMNÍKY

*Milovali jsme se otče,
jak se milovat jen může,
ctili jsme se, drahý otče,
muž jak může ctíti muže.*

*A přec stála jakás síla
Příkré pýchy mezi námi,
že jsme žili jako žijou
dobří ale chladní známí.*

Jan Neruda, Knihy veršů

Přišlo mi příhodné začít dnešní povídání poukazem na fakt, že vztah k seniorům i obecná úroveň jejich života je měřítkem vyspělosti společenských poměrů ve státě, na individuální úrovni pak i samozřejmým indikátorem kvality rodinných vztahů. Popový středoproudař by tu zazpíval o *barometru lásky*, báňský inženýr o *procentu otravných a nedýchatelných plynů v rodinném dole* a pastor o *pátém přikázání*. (Jako dítě jsem dostal svou první školní odměnu, knihu japonských pohádek od Kusujamy Masao. Východní vyprávění bývají hodně drsná, Karkulka je proti nim bukolická selanka. Dodnes si spolehlivě vybavím pohádku s názvem *Hora opuštěné matky*. Začíná takto: „V zemi Šinano žil kdysi kníže, který nenáviděl staré lidi. Říkal, že jakmile člověk zestárne, už se k ničemu nehodí a je jenom na obtíž. Proto nařídil, že všichni starci a stařeny, kterým je už sedmdesát let, musí odejít do vyhnanství. Všichni tam brzo umírali, protože neměli co jíst a byli příliš staří, aby se mohli sami uživit“... Pohádka ovšem ukáže, že stará matka svou moudrostí dokáže třikrát zachránit celé knížectví od pohromy, nařízení je zrušeno a „celý národ se radoval jako znovuzrozený.“).

Pak jsem si ale uvědomil jednostrannost takového pohledu. Vždyť vícegenerační soužití v domě nepovstává jen laskavostí „mladých“, kteří přibírají staroušky pod svou střechu, ale stejně často je tomu i naopak: senioři (nemám to slovo moc rád, chybí mu vůně, ale pořád je lepší jeho neutralita proti běžné hantýrce socialistických sociálních pracovníků typu *soudružka Zubatá*, které své klienty označovali za *přestárlé*) se uskrovní a poskytnou část domku rodině svého potomka. A koneckonců nemusí vždycky ani jít o příbuzenské vztahy. Starší manželé mohou třeba poskytovat bydlení „cizím“ studentům a získávat tak jistě vítané přilepšení ke své penzi.

Jaké jsou z pohledu architekta předpoklady bezkolizního soužití více generací pod jednou střechou? Co je možné udělat dodatečně a na co třeba pamatovat už při projektu domu, uvažujeme-li například k sobě jednou přistěhovat prarodiče?

Rozdělme si tyto premisy pěkně popořádku. Dobré poměry ve vícegeneračních domácnostech ovlivňují předpoklady *osobnostní, situační, finanční* a také ovšem *funkční a provozní*. Pojdme se teď na ně podívat trochu soustředěněji.

Osobnostní předpoklady jsou zajisté nejdůležitější a ani skvělé architektonické a provozní řešení domu nebo ideální finanční kondice jeho obyvatel nezmůže někdy tu eskalaci nepřijemností, vyvolanou povahovými defekty. Svátý muž František z Assisi se modlil, aby se nestal na stará kolena *bručounem*, kterého považoval za korunní dílo d'ábla. Staří lidé jsou různí a věk, ztráta životní perspektivy a osobní rezignace na veškeré krásy žití jsou opravdu schopny nečekaně akcelarovat mnohé vlastnosti, které se v mládí jevily jako zajímavé projevy individuality či neotřelý pohled na svět. Teď jsou ovšem často opravdu krajně obtížně snesitelné a takový *neruda, rejpal* či *škarohlíd* dokáže své okolí terorizovat opravdu neuvěřitelně. A stejně tak ovšem stará *hysterka, plačka* či *klepna*! Nejsme časopis o duševním zdraví ani biblická čítanka, abychom vás, čtenáře, se dokázali inspirovat či motivovat k nějakým změnám v této oblasti. Raději se tedy vzdejme představ o něčí nápravě „na stará kolena“ a snažme se vyřešit vzájemné soužití co možná nejrozumnějšími „provozními“ úpravami bydlení. Zvýšíme tak naději, že tyhle odvrácené projevy lidské psýchy nepropuknou v míře, která by společný život učinila nesnesitelným. „*To, že nejsem paranoik ještě naprosto neznamena, že mě nikdo nepronásleduje*“, „vtipně“ podotýkal před časem otec jednoho mého klienta. Postupně se ale začal zamykat, ba opevňovat ve svém pokoji, a přivolaným policistům se svěřil, že trpí nemocí z ozáření, neboť jej jeho snacha už léta přes zed' ohrožuje *uranovým dělem*... Někdy to bývá opravdu hodně smutné.

Situačními předpoklady rozumím změny, které mohou v rodinném vývoji nastat a zcela zbořit zažilé stereotypy. Mladí žili s rodiči v jejich domě v relativní shodě, ale po narození tří dcer během čtyř let, děda zatrpkl, že nebude mít dědice svého jména, stal se doslova mizogynem a v jednom kuse si stěžoval na hluk a nevychovanost svých vnuček. Jednou je „za trest“ zaklopil na roštu ve studni a protože nejstarší bylo teprve sedm let, dostaly se odsud až po několika hodinách po návratu rodičů. Mladí se odstěhovali hned druhý den.

Jiný příklad: po smrti svého manžela si ve svých padesáti letech přivedla babička domů svou družku (tehdy ještě neregistrovanou) a

konečně, osvobozena ze skořápky konvenčního manželství, popustila uzdu své pravé orientaci a začala „pít život plnými doušky“. Její dcera s manželem a vnuky zvolili rovnou emigraci na Nový Zéland.

Někdy nejsou rodiče schopni tolerovat čtvrtého manžela své dcery. Jindy snacha změní situaci tím, že ji tchán náhodou objeví na půdě v objetí s Vašíkem ze sousedství. A o dva domy dál se děda rychle propíjí k deliriu a jeho syn chodí pravidelně do místní putyky s ním zapíjet své nešťastné manželství. Samé situační lapsy: větší rodina pod jednou střechou znamená také větší starosti a širší pole pro problémy i osobní zodpovědnost každého jejího člena.

Dobré soužití podmiňuje ovšem také rozumná *finanční* dohoda. Na teplo v domě s jedním kotlem přispívají členové „velké“ rodiny tu podle podlahové plochy jejich pokojů, jindy podle počtu osob. Kdo zaplatí teplo na společné chodbě v prvním případě a kdo tehdy, když si babi s dědou neustále z garsonky dělají saunu v případě druhém? Také tady, jedná-li se o nedostatečně psychicky rozvinuté osobnosti, doutná slušný konflikt. Nepodceňujme podobné situace: dobrá finanční dohoda je pro klid důležitá i v rodině velmi empatické a láskyplné.

Předpoklady *funkční* a *provozní* se dají dobře založit už v samém projektu domu, popř. v plánu na jeho přestavbu. Musíme vždycky předem zvážit, jsou-li vztahy v rodině tak dobré, že se prarodiče stanou její samozřejmou součástí bez jakýchkoli diskrepancí. V takovém případě postačí samostatný pokoj či dva, popř. i vlastní sociální zařízení. Traduje se, že prubířským kamenem bývá schopnost soužití v kuchyni: která z žen kraluje nad hrnci a talíři, ovládne celou domácnost. Osobně s tím nesouhlasím, rodině má „vládnout“ milující muž. A je-li schopen této role dostát, měl by se v případném sporu postavit za svou ženu...

I v takhle ideálním případě (bohužel spíše vyjimečném), kdy se širší rodina dobře snáší a s láskou kooperuje, je však nutné věnovat zvláštní pozornost potřebám seniorů. V předsíni či zádveří budou potřebovat stoličku, je dobré sem umístit i starý dobrý zouvák, pevně přidělaný k podlaze. Také tu má viset co nejdelší lžice k obouvání. K vaně přidělejme madlo a měly-li naše děti své pokoje v přízemí, přesuňme je do podkroví: jim schody vadit nebudou. Umožněme ovšem seniorům přistěhovat si i vlastní nábytek. Uvažme, o kolik jistot změnou bydliště přicházejí - a snažme se jim ponechat alespoň některé. Existuje jistě celá řada dalších vylepšení, nedají se ale plánovat univerzálně a hlavně ne bez dohody s jejich uživateli, babičkou a dědou. Český klasik Jan Neruda to dobře věděl: dědovi s taktem dělejme jeho mísu jen tehdy, bude-li jí sám chtít. Býváám občas hodně zděšen, kolik lidí zapomíná na takovou samozřejmost: ať

si třeba stáří ztrácí paměť, krásu, pohyblivost, optimismus i soudnost, nikdy je nesmíme připravit o lidskou důstojnost.

Movitější investor pro své prarodiče vybuduje v domě i samostatnou garsoniérovi či několikapokojový byt s kuchyní, sociálním zařízením i *vlastním* vstupem. To je dobrá věc, vždyť přece nejde jen o zřetele povahy čistě provozní, ale i o pocit seniorů, že bydlí ve svém a nejsou v domě jen nějakými stálými hosty. Je vhodné, přidržíme-li se při plánování domu také jejich přání ohledně orientace budoucího bydla. Není totiž opravdu jednoznačné, že okna z babiččina pokoje mají mířit do klidu zahrady a ne na ulici. Mnoho penzistů bzučení hmyzu v trávě za letního parna velmi nudí, ba deprimuje, a potřebují k spokojenému životu mnohem výraznější podněty, např. provoz rušné ulice či seřadovacího nádraží. Pokud ale okno z pokoje seniora orientujete do zahrady, vyhněte se pokud možno tomu, aby mířilo do stejné její části, jako okna z vašeho rodinného pokoje. Tady, na terase před nimi, přece v létě pořádáte své slavnosti, párty, soirée, ba i réveillon - a dědovi se tolik chce spát...

Soužití v rodinném domě ovšem nemusí implicitně předpokládat příbuzenské vztahy, hodně lidí např. část svého domu pronajímá. I pro tuhle situaci ovšem platí, že čím oddělenější a nezávislejší je bydlení nájemníků, tím lépe.

Nevím, zda jste to vůbec zaznamenali: naši přepracovanou sněmovnou právě prochází tzv. antidiskriminační zákon, který, bude-li skutečně přijat, udělá asi z mnoha normálních, slušných lidí pěkné zlosyny. Asi netušíte, jak jste až dosud ve svých *soukromých* vztazích utlačovali a diskriminovali? Inu, napříště už nebudete např. moci inzerovat: Přijmu na byt studenta. Korektní inzerát: Přijmu na byt studenta / studentku. Stejně tak nepůjde předem vyloučit z *vašeho domu* např. homosexuály či osoby HIV pozitivní (zákon to formuluje jako zákaz diskriminace na základě „přítomnosti mikroorganismů a organismů v těle, jež způsobují chronickou nemoc“. Třeba vás takový odmítnutý nemocný transvestit zažaluje a podle zvrhlé logiky zákona budete automaticky vinen, neprokážete-li opak. Právníci tomu říkají *onus probandi*, důkazní břemeno: to bude teď váš problém, na presumpci nevinny zapomeňte. Proto, postavil-li jste větší dům, než momentálně potřebujete, už se raději po vzoru nezapomenutelného Hřebejkova filmu *Musíme si pomáhat* učte před zrcadlem „*takový ten politicky korektní výraz*“ a fráze typu: „*Ne, pánové, vaše kapavka mi rozhodně nevadí, ale právě jsem se rozhodl pokoj zbourat*“. Pozor: nemyslím, že by bylo morálně správné odmítnout někoho jen např. na základě toho, že je Dán, Tatar nebo - světe, zbož se! - černoš (neměl jsem snad raději napsat Afročech?), lukostřelec z Domažlic, tanečnice z Kopřivnice, polský instalatér, turecký kosmonaut či palestinský

chemik. To je stejně iracionální jako odpudivé. Jen ale nemohu souhlasit s tím, že by *kdokoli* z nich měl mít *a priori* právo na podnájem v mém domě a jeho odmítnutí by mělo být trestné na základě zákona.

Tak vidíte, soužití pod jednou střechou má teď o jedno úskalí více. Ale i tak se domnívám, že se v širším lidském společenství, ať už příbuzenském či jen náhodně povstalém, žije lépe než člověku samotnému a že stojí za to posilovat všechny předpoklady vzájemně obohacujícího soužití.

Ing. arch. Jan Rampich